

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ A FACULTĂȚII DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT

COORDONATOR:

PROF. UNIV. DR. P. GH. BÂRLEA

DOCTORAND:

DIANA ELENA (GĂLIE) FULGER

CONSTANȚA

2009

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ A FACULTĂȚII DE LITERE**

**CUANTIFICAREA ADVERBIALĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI
LIMBILE DE ORIGINE LATINĂ**

- REZUMAT -

COORDONATOR:

PROF. UNIV. DR. P. GH. BÂRLEA

DOCTORAND:

DIANA ELENA (GĂLIE) FULGER

CONSTANȚA

2009

Lucrarea de față și-a propus să analizeze modul în care o judecată logică tipică gândirii omului se reflectă în manifestările lingvistice ale acestuia. Astfel, avem de-a face cu un concept extralingvistic, în care schema logică, aflată în sfera axiologiei, prin raportare la calitate și cantitate – cea din urmă fiind „inferioară” celei dintâi – are determinări psihologice și ontologice.

Cuantificarea reprezintă un metatermen ce trimite la operația prin care se construiește reprezentarea a „ceva” care poate fi localizat, distins și situat într-un spațiu de referință. Acest „ceva” se referă la ocurența pe care un subiect o poate discerne, distinge și situa într-un spațiu - timp enunțativ. Astfel, dacă formulăm un enunț de tipul: „*Acest munte înalt este greu de trecut*”, utilizăm mai întâi o determinare cantitativă (spațială), *înalt*, cuantificabilă prin parametri convenționali, datorăți mediei realizate prin ceea ce se numește „experiența umană” sau „măsura socialmente așteptată”. Apoi, mai există și o a doua determinare cantitativă, *greu*, legată de cea dintâi, dar mai subiectivă decât aceasta, chiar dacă și ea se poate încadra în tiparele și în aprecierile socialmente verificabile. Totuși, *greu* este, cel puțin în acest context, o apreciere subiectivă, pentru că ea depinde de capacitățile fizice și de experiența fiecărui vorbitor. În acest sens, putem spune că o asemenea judecată referitoare la cantitate este mai aproape de judecățile referitoare la calitate, căci în acest enunț, aprecierea *greu* conține cam tot atâta subiectivism cât conțin aprecieri precum *frumos*, *interesant* etc. Ar trebui să adăugăm că nici măcar în contexte mai „materiale”, să le spunem, unde *greu*, *mare*, *mic* etc. ar reprezenta noțiuni cuantificabile cu unități de măsură „obiective”, convențional stabile, prin cvasiunanimitatea experienței sociale, conceptele respective nu sunt independente de referentul lor, adică de context, în ultimă instanță. Aprecieri de tipul: „un elefant *mic*”, „o furnică *mare*”, „leul *greu*” (în comparație cu lira, euro, dolarul sau cu alte monede forte) dovedesc că în orice cuantificare există o comparație implicită și că rezultatul acestei comparații, respectiv aprecierea cantitativă, este tot atât de complexă, prin infinitatea posibilităților de raportare la un termen \emptyset și la termenii extremi ai gradării, ca și aprecierea calitativă, subiectivă prin definiție.

Când vorbim despre cuantificare, așadar, vorbim despre niște procese cognitive, perceptiv și afective de o mare complexitate, care nu se pot concretiza altfel decât prin cuvinte. Una dintre premisele de la care am pornit în realizarea acestui studiu a fost aceea că nici cele mai profunde, mai „ascunse” gânduri (judecăți de valoare, în cazul de față) nu se pot structura într-un sistem coerent, adică într-o schemă logică, în afara limbajului verbal articulat.

În această situație, de vreme ce nimic din ceea ce face sau ceea ce simte ființa umană nu există în afara aprecierilor formulate în structuri lingvistice, oricât de simple, întrebarea care se pune este cum își organizează limbile modalitățile de exprimare a acestor judecăți.

Prima mare concluzie la care am ajuns este aceea că sistemul limbii și, cu atât mai mult, practica vorbirii, conțin, firesc, structuri tot atât de variate și de complexe ca cele ale gândirii și simțirii umane pe care le reflectă. Practic, orice parte de vorbire poate exprima, într-un fel sau altul, o formă fundamentală de cuantificare, dar și nuanțări ale acesteia. De aceea, în *Argumentul* nostru am evocat adverbul, dar și substantivul, Grupul Nominal (GN), dar și Grupul Verbal (GV), iar în corpul lucrării ne-am referit deseori la adjective, pronume, numerale, verbe, ba chiar și la instrumentele gramaticale – conjuncția și prepoziția, care pot contribui la organizarea unor grupuri cuantificatorii, dacă nu cumva pot exprima prin ele însele o anumită formă de cuantificare (precum ”limitarea”, ”adaosul” etc., prin termeni precum *cu, fără, poate, sub, și* etc.). Până și unele particule, precum *-a*, aparent descărcate de valori gramatical-semantice, pot contribui la nuanțarea cuantificării.

Cu atât mai interesante sunt combinațiile de cuvinte, de orice fel, de la locuțiuni, frazeologisme, metafore, până la îmbinări de la nivelul propoziției sau frazei, mai ales când intervin diverși modalizatori morfo-lexicali și lexico-semantici.

Dintre toate acestea, ne-am restrâns cercetările la clasa gramaticală a adverbului, pentru că am considerat-o definitivă pentru exprimarea noțiunilor cuantificabile. Aparent, acest drept poate reveni cu mai multă îndreptățire numeralului sau substantivului, poate și unor tipuri de verbe și adjective. În realitate, numeralul exprimă doar abstractizarea cifrică a cuantificării (dincolo de cazurile, destul de frecvente, în care el are valori substantivale), iar substantivul exprimă cealaltă fațetă a abstractizării, respectiv „denumirea” cuantificatului, în principiu. Desigur, oricare dintre acestea, ca și

adjectivul, pronumele etc., se pot substitui perfect cuantificării adverbiale, dar numai în anumite contexte sau numai atunci când se produce conversia între părțile de vorbire (care, la rândul ei se realizează prin aceeași contextualizare, după cum știm, sau prin determinare – ceea ce înseamnă combinații de clase gramaticale, în ultimă instanță).

Dintre categoriile gramaticale, reprezentativă pentru cuantificare este aceea a gradelor de comparație – justificată tocmai prin comparația logică implicită pe care o presupune orice operație logico-semantică de apreciere cantitativă și calitativă.

Or, din acest punct de vedere, nu este deloc întâmplător faptul că singura categorie gramaticală pe care o are, totuși, adverbul, în situația în care gramaticile descriptive îl prezintă ca pe o clasă gramaticală neflexibilă, este a gradelor de comparație. Aceasta înseamnă că rolul său de determinant – în grupul verbal, în primul rând, dar și în structuri adjectivale sau dublu adverbiale etc., ca și în propozițiile cu predicat așa-zis „nominal” – este unul predominant apreciativ, mai precis, cuantificator.

În analiza valențelor cuantificatoare ale adverbului, am pornit de la ideea – impusă de tratatele moderne de specialitate – că reprezentarea operațiilor de cuantificare se constituie într-o categorie metalingvistică explicită. La finalul cercetării noastre, am ajuns la concluzia că numai suportul logic, psihologic și ontologic reprezintă categorii extralingvistice. Concretizarea lor la nivelul limbii țin de cele mai naturale manifestări ale limbii și, mai ales, ale vorbirii. Există atâtea posibilități de redare a cuantificării – ca proces logic redat până la cele mai delicate nuanțe, încât ne-a devenit clar că exprimarea lingvistică a cuantificării reprezintă un element natural al oricărei limbi vii, o categorie logico-gramaticală, absentă din vechile gramatici normative numai din cauză că abordarea a fost, timp îndelungat, aproape exclusiv descriptiv-formală.

În abordările mai noi, categoria cuantificării este din ce în ce mai mult evidențiată, ca un dat natural al sistemului limbii și al actualizării acesteia în vorbire. În demersul nostru, am aplicat cu folos *lingvistica enunțului*, practică de către Antoine Culioli și de elevii săi, *gramatica logico-semantică* a lui Patrick Charaudeau, dintre metodele non-convenționale de descriere a structurii morfologice a limbilor. Am utilizat concepte și instrumente de lucru ale *pragmaticii*, pentru că multe structuri ale cuantificării sunt susținute prin „context”, cum tocmai am arătat în aceste rânduri, și vizează o anumită „performanță” a „actului vorbirii”. Este cazul exprimării ”vagului” și a ”aproximării”, de

exemplu, ca subcategorii ale determinării cuantificatoare. Este vorba despre exprimarea gradelor extreme, pe o scară valorică prevăzută cu un punct 0, de referință, și cu polii +/- ai unui eșichier gradabil, precum superlativele absolute, de exemplu, redată strict gramatical sau, mai ales perifrastic, prin formule atipice, stilistice. În alte cazuri, a fost suficient apelul la metodele *gramaticii descriptive și/sau structuraliste*, pentru că prezentarea gradelor de comparație a adverbilor nu este altceva decât examinarea posibilităților tipice de redare a cuantificării în limba respectivă. Când în asemenea gramatici se vorbește despre ”gradele de comparație” sau despre ”clasificarea adverbilor (de loc, de timp, de mod)”, sunt vizate, în fapt, aspecte ale cuantificării. De asemenea, în listele de adverbe cu mare potențial gradual – mai ales cele din română și franceză – am utilizat *metodele și instrumentele de lucru ale lexicologiei și lexicografiei*, combinate cu perspectiva *logico-semantică*. Fiecare cuvânt a fost definit prin nuanțele sale din complexul polisemantic reprezentat, fie prin metoda asocierii sinonimice, fie prin metoda parafrazării. De fiecare dată, am ilustrat definiția lexicografică respectivă printr-un enunț edificator, însoțit sau nu de analiza textualistă de rigoare. Aceasta din urmă a fost însă practică din plin în cuprinsul capitolelor de analiză propriu-zisă.

Ne-am structurat lucrarea din perspectiva relației fundamentale logică-lingvistică, pe care se bazează orice utilizare a conceptului de „cuantificare”. În consecință, după necesara *Introducere*, în care am încercat să ne clarificăm strategia de lucru, am consacrat un prim capitol *Teoriei cuantificării*, văzută ca o categorie logico-semantică, cu implicații psihologice, ontologice etc. Următorul capitol, care constituie axa tezei noastre și, ca urmare, ocupă cea mai mare parte din economia lucrării, este dedicat *Expresiei lingvistice a cuantificării*. Cele trei mari subcapitole, care urmează considerațiilor generale despre procedeele lingvistice ale judecăților de valoare, corespund celor trei aspecte fundamentale ale cuantificării: *modalitatea, temporalitatea și spațialitatea*. Evident, fiecare dintre acestea a fost divizată după criterii științifice, în subcategorii care vizează fiecare tip:

- „limita”, „repetiția”, relația dintre „total și nul”, „atenuarea”, „vagul”, „aproximația” etc., pentru cuantificarea modalității;
- „momentul”, „durativul”, „relativul”, „simultaneitatea”, „anterioritatea”, „posterioritatea”, „limitele (inițială, finală)” etc., pentru cuantificarea timpului;

- „superioritatea”, „inferioritatea”, „apropierea”, „depărtarea”, „extensia” etc., pentru cuantificarea spațiului.

Evident, am ținut seama de suprapunerea, intersectarea și complementaritatea unor criterii, dată fiind sinestezia percepțiilor și concentrarea expresiei lingvistice, impuse de principiul economiei vorbirii. Astfel, unele subcategorii, precum „anterioritatea”, „posterioritatea”, „limitele” etc., sunt valabile atât pentru cuantificarea temporală cât și pentru cea spațială, iar altele au un grad de generalizare încă mai mare, incluzând și modalitatea: „superior”, „inferior”, toate nuanțele „nedeterminatului”, „relativului” etc.

În sfârșit, un ultim capitol a fost consacrat *Descrierii comparative a sistemului gradelor de comparație* în latină și, apoi, prin raportare la acestea, în principalele limbi romanice: franceză, italiană, spaniolă, portugheză și română. De data aceasta, am recurs, pur și simplu, la noțiunile clasice din sfera categoriei gramaticale a gradelor de comparație, din rațiunile expuse mai sus. Pe de altă parte, am recurs, într-o oarecare măsură, la o metodă pe care nu am enunțat-o până acum: *gramatica contrastiv-tipologică*. Prezentarea succesivă, dar și simultană, a sistemului comparației explicite, ca formă de manifestare lingvistică a cuantificării, a fost făcută din dorința de a vedea care sunt soluțiile morfologice, semantice, în unele cazuri și sintactice ori chiar fonetice, de redare a gradualității logice, în ce puncte anume limbile coincid și unde anume inovează fiecare limbă. Problema este cu atât mai interesantă, cu cât este vorba despre limbi înrudite genealogic. Evident, referințele se limitează la categoria strictă a comparației, pentru că, altfel, problematica generală a cuantificării ar fi depășit cu mult dimensiunile unei lucrări ca cea de față.

Cercetarea noastră s-a limitat la evidențierea aspectelor strict lingvistice, întrucât am considerat că baza logică a cuantificării, cu indispensabile determinări psihologice și ontologice, constituie deja suficiente extensii în domeniile extralingvistice. Legătura dintre acestea este impusă de abordarea semantico-gramaticală a conceptului în discuție. Despre reflectarea mentalului colectiv în structurile morfo-sintactice, lexico-semantice și stilistice de care dispune limba, în general, și fiecare limbă din sfera genealogică selectată de noi, în particular, nu ne-am propus să vorbim, deși bibliografia consultată pentru lucrarea de față a oferit, uneori, sugestii pentru comentarii interesante pe această temă.

Considerăm că cele arătate în modesta noastră cercetare sunt suficiente pentru a dovedi că ideea de cuantificare ocupă un loc mult mai important decât se crede în gândirea și, corespunzător, în vorbirea oamenilor. Prin aceasta, ea constituie, credem, un suport solid pentru o abordare modernă, mai consistentă, a relației limbă-gândire în studiile de specialitate.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

- BALLY, Charles, 1932, *Linguistique générale et linguistique française*, Paris: Ernest Leroux.
- BALLY, Charles, 1952, *Le langage et la vie*, Lille: Librairie Droz, Genève: Librairie Giard.
- BÂRLEA, Gheorghe, 1999, *Contraria latina / Contraria romanicaq. Sistemul antonimelor în limba latină și reflexele sale în limbile romanice*, București: Editura ALL Educațional.
- BÂRLEA, Gheorghe, 1993, „L’antonymie lexicale graduelle, critère d’individualisation des langues”, în: *Revue Roumaine de Linguistique*, XXXVIII, București, 1-3, p. 37-45.
- BEDÉL, Jean-Marc, 2002, *Grammaire de l'espagnol moderne*, coll. «Major», Paris: Presses Universitaires de France.
- BENABEN, Michel, 2000, *Dictionnaire étymologique de l'espagnol*, Paris: Ellipses.
- BLOCK, O., WARIBURG, Wilhem von, 1986, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, 7e édition, Paris: Presses Universitaires de France.
- BOLINGER, Dwight, 1968, *Aspects of language*, Brace and World, Inc., New York-Chicago-San Francisco-Atlanta: Harcourt.
- BOLINGER, Dwight, 1972, *Degree Words*, London – The Hague – Paris: Mouton.
- BRUGMANN, K., „Adverbia aus dem Maskulinischen, Nominativus singularis”, în: *I.F.*, XXVII, (1910), p. 233.
- BUSSMANN, Hadumod, 1996, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, tradusă și editată de Gregory Trauth și Kerstin Kazzazi, coll. „Routledge Reference”, London-New-York: Routledge.
- CATRINOIU, Rodica, 1980, *Antonimia graduală în latină și română* (Teză de licență), București, Universitatea București.

- CHARAUDEAU, Patrick, 1992, *Grammaire du Sens et de l'Expression*, Paris: Hachette Éducation.
- CORNEA, Paul, 1998, *Introducere în teoria lecturii*, Ediția a 2-a, Iași: Polirom.
- COȘERIU, Eugeniu, 1992-1993, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, *Anuar de lingvistică și istorie literară. Seria A. Lingvistica*, XXXIII, Iași: Institutul de filologie română „A. Philippide”.
- CULIOLI, Antoine, 1999, *Pour une linguistique de l'énonciation. Domaine notionnel. Tome 3*, Paris: Editions Ophrys.
- CUNHA, Celso, CINTRA, Lindley, 1995, *Nova Gramática do português contemporâneo*, 2ª edição, Rio de Janeiro: Editora Nova Fronteira.
- DARDANO, Maurizio, TRIFONE, Pietro, 1997, *La Nuova Grammatica della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli Editore.
- DE SAUSSURE, Ferdinand, 1997, *Cours de linguistique générale*, coll. „Grande bibliothèque Payot” publicată de către Charles Bailly și Albert Sechehaye în colaborare cu Albert Riedlinger, ediție critică pregătită de către Tulio de Mauro, prefață de Louis-Jean Calvet, Paris: Editions Payot & Rivages. Cf. Și ediția românească *Curs de lingvistică generală*. Publicat de Charles Bailly și Albert Sechehaye în colaborare cu Albert Riedlinger, ediție critică pregătită de către Tulio de Mauro. Traducere și cuvânt înainte de Irina Izverna Tarabac, Iași: Polirom, 1998.
- DEUTSCHMANN, Olaf, 1959, *Zum adverb in Romanischen. Anlässlich französisch. **Il est terriblement riche – Il a terriblement d'argents***, mit drei Karten, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- DOHERTY, Monika, 1970, „Zur Komparation antanymer Adjective”, în: *A.L.6 – Bericht*, 6, Berlin, p. 6.
- DRAGOMIR, Camelia, 2006, *Teorii și concepte în pragmatica lingvistică*, Constanța: Ovidius University Press.
- DRAGOȘ, Elena, 2000, *Introducere în pragmatică*, Cluj: Casa Cărții de Știință.
- DUBOIS, Jean et alli., 2001, *Dictionnaire de linguistique*, Paris: Editions Larousse-Bordas/HER.

- DUBOIS, Jean, LAGANE, René, LEROND, Alain, 2001, *Dictionnaire du français classique*, Paris: Editions Larousse-Bordas / HER.
- DUCROT, O., ANSCOMBRE, J.-Cl., 1983, *L'argumentation dans la langue*, Collection „Philosophie et langage”, Bruxelles: Editeur Pierre Mardaga.
- DUCROT, Oswald, 1985, „Topoï et formes topiques”, în: *Théorie des topoï*, Paris: Éditions Kimé, Paris, p. 85-101.
- ERNOUT, A., MEILLET, A., 1985, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, quatrième édition, Paris: Editions Klincksieck.
- FEUILLET, Jack, 1981, „Peut-on parler d'une classe de l'adverbe?”, în: *La linguistique*, vol. 17, fasc. 1, Paris: Presses Universitaires de France, p. 19-27.
- GHEORGHIU, Mărioara, 1977, „Le superlatif absolu et ses rapports avec le comparatif dans l'adjectif de nom et verbe”, în: *Analele Științifice ale Universității Iași*, s. III, XXIII, Iași: Universitatea „Al. Ioan Cuza”, p. 62-71.
- GOES, Jan (ed), 2005, *L'adverbe; un pervers polymorphe*, Artois: Artois Presses Université.
- GUȚU-ROMALO, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, Vol. al II-lea: *Enunțul*, București: Editura Academiei Române.
- HAGEGE, Claude, 1995, *La structure des langues*, a patra ediție revizuită, col. „Que sais-je?”, n° 2006, Paris: Presses Universitaires de France.
- HOPPER, Paul J., THOMPSON, Sandra A., 1999, „Transitivity, clause structure and argument structure: Evidence from conversation*”, în: *Frequency and the emergence of linguistic structure*, editată de Joan Bybee, Paul Hopper, Santa Barbara and Carnegie-Mellon University:, John Benjamins Publishing Company, University of California.
- HRISTEA, Theodor, 1968, *Probleme de etimologie*, *Studii, articole, note*, București: Editura Științifică.
- HULTENBERG, Hugo, 1903, *Le renforcement du sens des adjectifs et des adverbes dans les langues romanes*, Upsal [sic!]: Imprimerie Almqvist & Wiksell.
- ILIESCU, Maria, 1980, „Vocabular fundamental și vocabular reprezentativ”, în: *Studii și cercetări lingvistice*, XXXI, n° 1, București: Editura Academiei, p. 81-83.

- ILIESCU, Maria, 1976, „Problema lexicului reprezentativ”, în: *Studii și Cercetări Lingvistice*, XXVII, n° 1, București: Editura Academiei, p. 61-66.
- JESPERSEN, Otto, 1992, *La Philosophie de la grammaire*, tradusă din limba engleză în franceză de către Anne-Marie Leonard, prefață de Antoine Culioli, col. ”Tel”, Paris: Éditions Gallimard.
- JUSTICE, David, 1987, „The Semantics of From in Arabic”, in: *The Mirror of European Languages*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- KLEIBER, Georges, 1990, *La sémantique du prototype. Catégories et sens lexical*, Paris: PUF.
- KLEIBER, Georges, 1976, „Adjectifs antonymiques. Comparaison implicite et comparaison explicite”, în: *Travaux de linguistique et de littérature*, XIV, 1, Strasbourg, p. 277-325.
- KÖNIG, Ekkehard, 1982, „Scalar particles in German and their English equivalents”, în: Lohnes & Hopkins (eds.), *The Contrastive Grammar of English and German*, Ann Arbor: Karoma Publishers.
- LALLOT, Jean, 1998, „Origines et développement de la théorie des parties de discours en Grèce”, în: *Langages*, 92, Paris: Editions Larousse, p. 11-23.
- LAWERS, Peter, 2002, „Les parties du discours au croisement du grammatical et du lexical. Une innovation dans la grammaire traditionnelle de la première moitié du 20 siècle”, în: *Le français moderne*, tome LXX, n° 2, Paris: Editions d'Artrey, p. 211-230.
- LAZARO CARRETER, Fernando, 1987, *Diccionario de terminos filologicos*, tercera edición corregida, col. ”Biblioteca romanica hispanica / III, Manuales”, n° 6, Madrid: Editorial Gredos.
- LEWANDOWSKI, Theodor, 1995, *Diccionario de linguistica*, cuarta edición, col. ”Linguistica”, Madrid: Ediciones Catedra, S.A.
- LYONS, John, 1980, *Sémantique linguistique*, Paris: Larousse.
- MALKIEL, Yakov, 1996, *Etimologia*, traducere de Jose Casas și Carlos Laguna, col. ”Linguistica”, Madrid: Ediciones Catedra.
- MAROUZEAU, J., 1969, *Lexique de la terminologie linguistique*, 3-ème édition, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner S.A.

- MAROUZEAU, J., 1933, „Groupes de mots, formules clichés”, în: *REL XI*, Paris, p. 85-92.
- MARTIN, Robert, 1987, „Flou. Approximation. Non-dit”, în: *Cahiers du lexicologie*, 50, nr.1, p. 165-177.
- MARTINET, André, 1996, *Elements de linguistique générale*, 4 édition, coll. ”Cursus”, seria ”Linguistique”, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner S.A.
- MEILLET, A., 1966, *La méthode comparative en linguistique historique*, coll. ”Forelesinger”, II, Paris: Librairie Honore Champion, Editeur.
- MEILLET, A., *Linguistique historique et linguistique generale*, coll. ”Linguistique”, VIII, Paris: Librairie Honore Champion Editeur, 1965.
- MOIGNET, Gerard, 1974, „L'incidence de l'adverbe et l'adverbialisation des adjectifs”, în: *Etudes de psycho-systématique*, coll. ”Bibliothèque française et romane / Serie A: Manuels et études littéraires”, n° 28, Paris: Librairie C. Klincksieck, p. 117-136.
- MOIGNET, Gerard, 1974, „L'adverbe dans la locution verbale”, în: *Etudes de psycho-systématique française et romane / Serie A: Manuels et études littéraires*, n° 28, Paris: Librairie C. Klincksieck, p. 137-159.
- MOUNIN, Georges, 2000, *Dictionnaire de linguistique*, 3 édition, coll. ”Quadrige”, n° 153, Paris: Presses Universitaires de France.
- OGDEN, C.K., 1934, *Opposition. A linguistic and psychological analysis*, London: N.Webster (red.).
- OSGOOD, Charles (ed.), *The measurement of meaning*, Urbana, 1957.
- PERGNIER, Maurice, 1986, *Le mot*, coll. ”Linguistique nouvelle”, Paris: Presses Universitaires de France.
- QUIRK, Randolph, GREENBAUM, Sidney, LEECH, Geoffrey, SVARTVIK, Jan, 1972, *A Grammar of Contemporary English*, New York – London: Longmans.
- RIVARA, René, 1990, *Le système de la comparaison; sur la construction du sens dans les langues naturelles*, Paris: Éditions de Minuit.
- RUSU, Valeriu, 1985, *Dialettologia generale*, coll. ”Biblioteca Linguistica”, n° 16, Bologna: Zanichelli Editore S.p.A.

- SALMA-CAZACU, Tatiana, 1998, *Limba și context. Problema limbajului în concepția exprimării și a interpretării prin organizări contextuale*, București: Editura Științifică.
- SANDMANN, M., 1938, „Remarques sur la genèse d'adjectifs en fonction d'adverbes”, în: *Revue de linguistique romane*, tome XIX, Paris: Société de Linguistique Romane & Librairie E. Droz, p. 257-278.
- SAPIR, Edward, 1985-a, *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, Berkley-Los Angeles-London: Ed. David G. Mandelbaum, University of California Press.
- SPERBER, Dan, WILSON, Deirde, 1978, „Les ironies comme mentions”, în: *Poétique*, 36, p. 399-412.
- TAGLIAVINI, Carlo, 1949, *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*, Bologna: Patron Editore, XLIV.
- TEKAVČIĆ, Pavao, 1968, „Sur le superlatif italien et roman”, în: *Studia Romanica et Anglica Zagabiensia*, n° 25-26, Zagreb: Filozofski Fakultet.
- TESNIERE, Lucien, 1976, *Elements de syntaxe structurale*, prefață de Jean Fourquet, a doua ediție, revăzută și corectată, Paris: Editions Klincksieck.
- TUȚESCU, Mariana, 1998, *L'Argumentation - Introduction à l'étude du discours*, București: Editura Universității din București.
- WALD, Lucia, 1984, *Teorie și metodă în lingvistica din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea*, București: TUB.
- WALTER, Henriette, 1995, *L'aventure de langues en Occident. Leur histoire, leur géographie*, Paris: Editions Robert Laffont.
- WUNDERLICH, Dieter, 1976, *Grundlagen der Linguistik*, Hamburg: Akademie des Wiessenschaft und Litteratur.
- ZINGARELLI, Nicola, 2002, *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli Editore.